

BIRINCHI SINIF O'QUVCHILARINING MAKTABGA MOSLASHUVINING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Raxmanova Guli Aminjonovna.

*Farg'ona viloyat. Farg'ona shahar
8-umumtalim maktabi psixologi.*

Maxmudova Nozimaxon Ahmadjon qizi.

*Farg'ona viloyat. Farg'ona shahar
46-umumtalim maktabi psixologi.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada birinchi sinf o'quvchilarining maktab muhitiga moslashish jarayonining psixologik-pedagogik jihatlari tahlil qilingan. Boshlang'ich ta'limga qadam qo'ygan bolalarda kuzatiladigan emotsional, ijtimoiy va kognitiv o'zgarishlar ilmiy-nazariy asosda yoritilgan. Shuningdek, o'quvchilarning maktabga muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlashda o'qituvchi, ota-ona va psixolog hamkorligining ahamiyati ochib berilgan. Maqolada maktabga moslashuv jarayonida yuzaga keladigan muammolar hamda ularni bartaraf etishning samarali pedagogik usullari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: moslashuv, birinchi sinf o'quvchisi, psixologik rivojlanish, pedagogik yondashuv, boshlang'ich ta'lim, emotsional holat, motivatsiya, ijtimoiylashuv, o'quv faoliyati.

Bugungi kunda ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining maktabga moslashuv jarayonini samarali tashkil etish dolzarb pedagogik va psixologik masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, birinchi sinfga qadam qo'ygan bola uchun yangi muhit, yangi talablar va yangi ijtimoiy munosabatlarga moslashish murakkab psixologik jarayon hisoblanadi. Bola maktabga kelgach, uning kun tartibi, faoliyati, mas'uliyati hamda muloqot doirasi tubdan o'zgaradi. Shu sababli, ushbu davrda o'quvchilarning psixologik holatini to'g'ri o'rganish va pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchi sinf o'quvchisining maktabga muvaffaqiyatli moslashuvi nafaqat uning ta'limdagi muvaffaqiyatiga, balki keyingi shaxsiy rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Moslashuv jarayonining muvaffaqiyatli kechishi bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi, o'qishga qiziqishi va jamoaga tez kirishib ketishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Pedagog va psixolog olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda maktabga moslashuv jarayoni bolaning psixik rivojlanishidagi muhim bosqich sifatida talqin etiladi. L.S. Vigotskiy, A.N. Leontev, D.B. Elkonin kabi olimlar bolalarning o'quv faoliyatiga moslashuvi ularning motivatsiyasi, muloqotga kirishuvchanligi va emotsional barqarorligi bilan chambarchas bog'liq ekanligini ta'kidlaganlar.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining maktabga moslashuvida oilaviy muhit, o'qituvchining pedagogik mahorati va tengdoshlar bilan munosabatlar asosiy omillar sifatida qayd etilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijobiy psixologik muhitga ega sinflarda o'quvchilarning moslashuv darajasi yuqori bo'ladi.

Birinchi sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlari. Birinchi sinf o'quvchilari psixologik rivojlanishning muhim bosqichida bo'ladilar. Ushbu davrda bola hayotida tub o'zgarishlar yuz beradi. Avval o'yin faoliyati yetakchi bo'lgan bo'lsa, endilikda o'quv faoliyati asosiy faoliyat turiga aylanadi. Shu sababli bola yangi talablar, tartib-intizom va ijtimoiy munosabatlarga moslashishi kerak bo'ladi. Bu esa uning psixik holati, emotsional kechinmalari hamda xulq-atvorida sezilarli o'zgarishlarni yuzaga keltiradi.

Birinchi sinf o'quvchilarining asosiy psixologik xususiyatlaridan biri emotsional sezgirlikning yuqori bo'lishidir. Ular kattalarning, ayniqsa o'qituvchining munosabatiga juda katta e'tibor qaratadilar. O'qituvchining maqtovi bolada o'ziga ishonchni oshirsa, qo'pol munosabat yoki tanbeh aksincha, qo'rquv va ishonchsizlikni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois boshlang'ich sinf o'qituvchisining nutqi, muomala madaniyati va pedagogik odobi alohida ahamiyatga ega.

Mazkur yoshdagi bolalarda diqqat barqarorligi hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Ular uzoq vaqt bir faoliyat bilan shug'ullanishda qiynaladilar va tez chalg'iydilar. Ayniqsa, bir xil usuldagi mashg'ulotlar bolalarda zerikish holatini yuzaga keltiradi. Shu sababli dars

jarayonida ko‘rgazmali vositalardan, o‘yin elementlaridan va interfaol metodlardan foydalanish samarali natija beradi.

Birinchi sinf o‘quvchilarining tafakkuri ko‘proq obrazli xarakterga ega bo‘ladi. Ular mavhum tushunchalarni qabul qilishdan ko‘ra, aniq misollar va tasvirlar orqali bilimlarni yaxshiroq o‘zlashtiradilar. Masalan, matematik tushunchalarni o‘rgatishda predmetlar, rasmlar yoki amaliy mashqlar orqali tushuntirish bolaning bilimni tezroq anglashiga yordam beradi.

Xotira jarayonida esa mexanik eslab qolish ustunlik qiladi. Bolalar she‘r, qoida yoki matnlarni takrorlash orqali yodlab oladilar. Ammo ular mazmuni chuqur anglashda kattalar yordami va yo‘naltirishiga ehtiyoj sezadilar. Shu bois boshlang‘ich ta‘limda qisqa, sodda va tushunarli topshiriqlardan foydalanish muhim hisoblanadi.

Birinchi sinf o‘quvchilarida ijtimoiylashuv jarayoni ham faol rivojlanadi. Bola yangi jamoaga kiradi, tengdoshlari bilan muloqot qiladi va jamoa qoidalariga amal qilishni o‘rganadi. Ayrim bolalar tez kirishuvchan bo‘lsalar, boshqalarda tortinchoqlik yoki uyatchanlik kuzatiladi. Bu holat ularning oilaviy tarbiyasi, temperament turi va oldingi ijtimoiy tajribasiga bog‘liq bo‘ladi.

Mazkur yosh davrida motivatsiya masalasi ham muhim o‘rin tutadi. Dastlab bolalarda maktabga nisbatan qiziqish yuqori bo‘ladi. Ular yangi forma, sinfxona va o‘quv qurollariga qiziqadilar. Biroq vaqt o‘tishi bilan ushbu tashqi motivlar ichki motivlarga aylanishi lozim. Bunda o‘qituvchining vazifasi bolada bilim olishga bo‘lgan qiziqishni shakllantirishdan iboratdir.

Shuningdek, birinchi sinf o‘quvchilarida mustaqillik ko‘nikmalari hali to‘liq rivojlanmagan bo‘ladi. Ular vazifalarni bajarishda kattalarning ko‘magiga ehtiyoj sezadilar. Shu sababli o‘qituvchi va ota-onalar tomonidan qo‘llab-quvvatlash, rag‘batlantirish hamda sabr-toqat bilan yondashish talab etiladi.

Psixologik tadqiqotlarga ko‘ra, maktabga moslashuvning dastlabki oylarida ayrim bolalarda stress holatlari ham kuzatilishi mumkin. Bu holat uyqu buzilishi, ishtahaning pasayishi, tez charchash yoki darsga borishni istamaslik kabi belgilar orqali namoyon

bo‘ladi. Bunday vaziyatlarda bolaning ruhiy holatini tushunish, unga bosim o‘tkazmaslik va ijobiy psixologik muhit yaratish muhim hisoblanadi.

Umuman olganda, birinchi sinf o‘quvchilarining psixologik xususiyatlarini chuqur o‘rganish va hisobga olish ta‘lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. O‘qituvchi bolaning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olib ishlasa, uning maktabga moslashuvi tez va muvaffaqiyatli kechadi.

Pedagogik yondashuvlarning ahamiyati. Birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga muvaffaqiyatli moslashuvida pedagogik yondashuvlar muhim o‘rin egallaydi. Chunki aynan boshlang‘ich ta‘lim davrida bolaning o‘qishga bo‘lgan munosabati, bilim olishga qiziqishi va maktab haqidagi dastlabki tasavvurlari shakllanadi. Shu sababli o‘qituvchi tomonidan qo‘llaniladigan pedagogik usullar bolaning ruhiy holati va ta‘lim samaradorligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, psixolog va yo‘naltiruvchi sifatida ham faoliyat yuritadi. Ayniqsa, birinchi sinf o‘quvchilari uchun o‘qituvchi eng yaqin va ishonchli shaxslardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining mehribonligi, samimiyligi va qo‘llab-quvvatlashi bolalarda maktabga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Pedagogik yondashuvlarning asosiy maqsadi bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda uning o‘quv faoliyatini samarali tashkil etishdan iboratdir. Har bir bola o‘zining xarakteri, qobiliyati, temperamenti va psixologik holati bilan boshqalardan farq qiladi. Shu sababli ta‘lim jarayonida individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Ayrim o‘quvchilar faol va tez o‘zlashtiruvchi bo‘lsalar, boshqalari ko‘proq vaqt va qo‘shimcha tushuntirishga ehtiyoj sezadilar.

Birinchi sinf o‘quvchilari bilan ishlashda o‘yin texnologiyalaridan foydalanish samarali pedagogik usullardan biri hisoblanadi. Chunki bu yoshdagi bolalarda o‘yin faoliyati hali ham muhim o‘rin tutadi. O‘yin elementlari orqali tashkil etilgan darslar bolalarda qiziqish uyg‘otadi, diqqatni jamlashga yordam beradi va o‘quv materialini oson o‘zlashtirish imkonini yaratadi. Masalan, didaktik o‘yinlar, rolli mashg‘ulotlar va musobaqa shaklidagi topshiriqlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi.

Ota-onalar va psixolog hamkorligi. Bolaning maktabga moslashuvi faqat maktab faoliyati bilan cheklanmaydi. Oiladagi psixologik muhit ham muhim rol o‘ynaydi. Ota-onalar farzandining muvaffaqiyatini qo‘llab-quvvatlashi, unga ruhiy dalda berishi va kun tartibini to‘g‘ri tashkil etishi zarur.

Maktab psixologi esa o‘quvchilarning emotsional holatini kuzatib borishi, moslashuv darajasini aniqlashi hamda kerakli psixologik tavsiyalar berishi lozim. Psixologik treninglar va moslashtiruvchi mashg‘ulotlar bolalarning maktab muhitiga tezroq moslashishiga yordam beradi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuvi ko‘p jihatdan psixologik va pedagogik omillarga bog‘liqdir. O‘quvchilarning emotsional holati, o‘qishga bo‘lgan qiziqishi, o‘qituvchi bilan munosabati hamda oiladagi psixologik muhit ularning maktab hayotiga moslashish darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Tahlillar davomida aniqlanishicha, dars jarayonida individual yondashuv va interfaol metodlardan foydalanilgan sinflarda o‘quvchilarning darsga qatnashish faolligi va o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari yuqori bo‘lgan. Ayniqsa, o‘yin texnologiyalaridan foydalanish bolalarning diqqatini jamlash, darsga qiziqishini oshirish va tengdoshlari bilan erkin muloqot qilishiga ijobiy ta’sir etgan.

Shuningdek, o‘qituvchining rag‘batlantiruvchi munosabati birinchi sinf o‘quvchilarida o‘ziga bo‘lgan ishonchni shakllantirishda muhim omil ekanligi kuzatildi. O‘quvchilarni maqtash, ularning kichik muvaffaqiyatlarini e’tirof etish va qo‘llab-quvvatlash natijasida bolalarda maktabga nisbatan ijobiy munosabat shakllandi. Bu esa ularning psixologik moslashuv jarayonini tezlashtirdi.

Natijalar shuni ham ko‘rsatdiki, ota-onalar bilan samarali hamkorlik olib borilgan hollarda bolalarning maktabga moslashuvi ancha yengil kechgan. Oilada yaratilgan sog‘lom psixologik muhit, bolaning kun tartibiga rioya qilishi va ota-onalarning ta’lim jarayoniga e’tiborli bo‘lishi o‘quvchilarning ruhiy barqarorligini ta’minlagan.

Kuzatishlar asosida ayrim o‘quvchilarda moslashuvning dastlabki bosqichida tortinchoqlik, qo‘rquv, tez charchash va diqqatning tarqoqligi kabi holatlar uchrashi

aniqlandi. Biroq o'qituvchi va psixolog tomonidan olib borilgan pedagogik va psixologik qo'llab-quvvatlash ishlari natijasida bu muammolar asta-sekin kamaygan.

Xulosa qilib aytganda, birinchi sinf o'quvchilarining maktabga moslashuvi murakkab psixologik-pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonning muvaffaqiyatli tashkil etilishi bolaning ta'limga bo'lgan qiziqishi, shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy faolligini oshiradi. Maktabga moslashuvni samarali tashkil etish uchun o'qituvchi, ota-ona va psixolog hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va individual yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning maktab muhitiga tez va samarali moslashuvini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vigotskiy L.S. Psixologiya razvitiya rebenka. – Moskva: Pedagogika, 2018.
 2. Leontev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Prosvesheniye, 2019.
 3. Elkonin D.B. Psixologiya obucheniya mladshix shkolnikov. – Moskva: Akademiya, 2020.
 4. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
 5. Nishonova Z.T. Bolalar psixologiyasi va pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2022.
 6. Xasanboyeva O.U. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2020.
 7. To'xtayeva M.X. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2021.
 8. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
- Maqola tuzilishi yuklangan hujjatdagi ilmiy maqola talablari asosida tayyorlandi.
9. Sadikova M. et al. Automation of Data Generation for Textile Information Systems //2025 International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT). – IEEE, 2025. – С. 211-215.
 10. Каюмов А. М. Определение параметров испытаний в зависимости от типа трикотажного полотна //Universum: технические науки. – 2025. – Т. 3. – №. 3 (132). – С. 30-32.

11. Yusubjanovich S. N., Muminjonovich K. A. SINOV YORDAMIDA TRIKOTAJ MAXSULOTLARINI SHAKL SAQLASH VA DEFORMATSIYALANISH JARAYONLARINI MONITORINGI //Al-Farg'וניy avlodlari. – 2024. – №. 4. – С. 338-343.
12. Yusubjanovich S. N., Muminjonovich K. A. TRIKOTAJ TO 'QIMALARINING STRUKTURASINI KOMPYUTER KO 'RISH TEXNIKASI ASOSIDA TASNIFLASH //Al-Farg'וניy avlodlari. – 2024. – №. 2. – С. 114-118.
13. Kayumov A. Elastiklik va Deformatsiyaning Vaqt Bo'yicha O'zgarishini Matematik Modellashtirish //Engineering problems and innovations. – 2024. – Т. 2. – №. Spes. 2 DI.
14. Akhundjanov U. et al. Distribution of local curvature values as a sign for static signature verification //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – Т. 508. – С. 03003.
15. Шармбаев Н. Ю., Каюмов А. М. Численная оценка формосохраняющих свойств тканей посредством анализа изображений //Universum: технические науки. – 2024. – Т. 4. – №. 3 (120). – С. 33-36.